

Doorgaande Reformatie

III

„Daad” en „Gezindheid”

Een tweede gegeven, dat van groot belang is om in verband met de doorgaande reformatie te overwegen, is te vinden in wat Gods woord zegt omtrent de geschiedenis van Israël, van het tienstammenrijk.

Het is met het tienstammenrijk van kwaad tot erger gegaan, totdat, eindelijk, God het deed ondergaan door het zwaard van het bij uitstek wrede volk der Assyriërs.

De afval was reeds met en onder koning Jerobeam begonnen. Deze gaf nog voor Jehovah te willen dienen. Maar hij deed dat op een zelfgekozen en dus eigenwillige en daarom door God verfoeide manier. En hij deed dat — en daarin komt de oerzonde van het menselijk hart openbaar — om eigen naam, macht, zaak, rijk, groot te maken en veilig te stellen.

Onder Achab bereikt de afval een nieuwe climax. Het is immers onder zijn regering, dat de afgoderij in Israël publiek en brutaal wordt ingevoerd. En wel die van de weersinnige afgoden Baäl en Astarte. De eredienst van deze goden vond namelijk zijn hoogtepunt in een orgie van sexuele ongebondenheid.

Het aangrijpende in de afvalshistorie van Israël — trouwens ook in die van Juda — is dit, dat God zijn volk daarin niet loslaat. Eeuwenlang blijft Hij worstelen om zijn volk, zijn afkerige kinderen, toch weer onder de macht van zijn liefde te brengen. Al leefde het volk Israël onder Achab reeds tientallen jaren in een steeds erger wordende verachting van de Almachtige: Jehovah blijft vermanen, dreigen, lokken, spreken tot zijn volk. Juist tijdens de regering van Achab en zijn zonen zond God zijn grote profeten Elia en Eliza naar Israël. God werpt zich om zo te zeggen met alle kracht op Israël om het alsnog tot reformatie te brengen.

De goddeloosheid van Achab en zijn nakomelingen is ten slotte zó groot, hun invloed op het volk zó verderfelijk, dat God besluit een eind te maken niet alleen aan de heerschappij maar ook aan het bestaan van Achabs huis.

Als Achabs tweede zoon Joram twaalf jaar koning is zendt Eliza op Gods bevel een profetenzoon naar Ramoth in Gilead, waar het leger van Israël was geconcentreerd in verband met de oorlog tegen Aram, om Jehu, de zoon van Josafat, de zoon van Nimsi tot koning te zalven over Israël. In de naam des HEREN sprak toen die profetenzoon tot Jehu: „Ik zelf u tot koning over het volk des HEREN over Israël. Gij zult het huis van uw heer, Achab, slaan, opdat Ik het bloed van alle knechten des HEREN aan Izebel wreke. En het gehele huis van Achab zal omkomen. Ik zal van Achab al wat mannelijk is uitroeien, allen in Israël van hoog tot laag; dan zal Ik met het huis van Achab evenzo handelen als met dat van Jerobeam, de zoon van Nubat, en dat van Baesa, de zoon van Ahia; en Izebel zullen de honden verslinden op de akker van Jizreël en niemand zal haar begraven”.

Het is duidelijk dat deze zalving van Jehu een groots gebeuren is in Israël.

Want ze plaatst in het volle licht, dat God met Israël, die valse kerk, nog geen „afgesneden zaak” heeft gemaakt. God laat ook dit afvallig deel van zijn volk nog niet los. Hij kan het maar niet loslaten. Is Efraïm niet zijn troetelkind? In de opdracht welke Hij aan Jehu geeft noemt Hij zich met alle nadruk nog „de HERE, de God van Israël”. En Hij noemt Israël nóg met alle klem het „volk des HEREN”. En Hij maakt Jehu tot koning over Israël, opdat deze dat volk tot reformatie zou brengen.

* * *

Wanneer Jehu tot koning is gezalfd pakt hij de zaak met grote energie aan. In een bliksemtempo vervult hij de hem door God gegeven opdrachten.

Zonder enige aarzeling, zelfs met enthousiasme roept het leger Jehu tot koning uit.

Onmiddellijk daarna beklimt Jehu zijn wagen en rijdt in ijlt tempo naar Jizreël, de zomerresidentie van de Israëlietische koningen. De door Joram hem tegemoet gezonden ruiters kiezen Jehu's zijde. Joram vermoedt

ten slotte onraad, klimt daarom op zijn wagen en gaat zelf Jehu tegemoet. Maar op zijn vraag: Is het vrede Jehu? ontvangt hij van de nieuwe koning het vernietigende antwoord: Wat vrede, zolang de hoerijen van uw moeder Izebel en haar vele toverijen voortduren? Als Joram daarna snel de teugel wendt onder de uitroep: Verraad Ahazia! zendt Jehu hem een pijl achterna en treft hem dodelijk juist bij de akker van Naboth. Als dat geschied is zegt Jehu tot zijn bevelhebber Bidkar: Neem hem op en werp hem op de akker van de Jizreëliet Naboth. Want herinner u, dat de HERE, toen gij en ik zij aan zij reden achter zijn vader Achab, deze Godsspraak over hem gaf: voorzeker, Ik heb gisterenavond het bloed van Naboth en van zijn zonen gezien, luidt het woord des HEREN. Ik zal het aan u vergelden op deze akker, luidt het woord des HEREN. Nu dan, neem hem op en werp hem op de akker, volgens het woord des HEREN. (2 Kon. 9 : 26).

Ook Ahazia, de koning van Juda, een kleinzoon van Achab, die met Joram was uitgereden Jehu tegemoet, werd door de mannen van Jehu gedood.

Toen Jehu in Jizreël kwam en langs het paleis van Izebel reed, verscheen deze, de ogen zwart beschilderd en het hoofd opgesierd, voor een venster. Sarcastisch beet ze Jehu toe: Is het wel met Zimri, de moordeenaar van zijn heer? Maar Jehu riep tot de hovelingen die bij Izebel stonden: Wie is op mijn hand? En toen hem twee of drie aankeken gebod hij: Werpt haar naar beneden! Die mannen deden het onmiddellijk. Izebels bloed spatte in het rond tegen de muur en de wagens en Jehu en zijn mannen vertraptten haar. En nog vóór Jehu bevel gaf haar te begraven hadden de honden reeds haar vlees verslonden.

Aan de oversten en oudsten van de stad Samaria en de opvoeders van de zonen van Achab, schreef Jehu een paar brieven waarvan het effect was, dat alle zeventig zonen van Achab worden gedood. Als dat geschied is wijst Jehu er het volk op, dat ze in deze ondergang van Achabs huis een beslissing van Hoger Hand moeten zien. Weet dan — zo zei hij — dat niets onvervuld blijft van het woord des HEREN, dat de HERE tegen het huis van Achab gesproken heeft; de HERE heeft gedaan wat Hij gesproken heeft door zijn knecht Elia! (2 Kon. 10 : 10).

Ook alle leden van Achabs huis die in Jizreël waren overgebleven, benevens al zijn rijksgroten, vertrouwelingen en priesters sloeg Jehu dood. Niemand van hen liet hij ontkomen.

Met een list verzamelde Jehu daarna alle profeten van Baäl en al zijn dienaren en priesters. Hij liet ze tot de laatste man ombrengen. De beelden van Baäl en van diens „gemalin” Asjera werden resp. omvergehaald en verbrand. En de tempel van Baäl werd met de grond gelijk gemaakt en in een mestvaalt getransformeerd.

Zo werd het huis van Achab, dat Israël van de levende God had afgescheurd en de schandelijke Baälsdienst had ingevoerd, en ook die Baälsdienst zelf door Jehu, naar Gods bevel, met wortel en tak uitgerooid.

Tot in de finesses voerde Jehu de hem gegeven goddelijke opdracht uit.

En wat hij zo deed was als zodanig voluit een reformatische daad.

De HERE zelf zeide van Jehu's optreden in deze: Gij hebt goed gehandeld door te doen wat recht is in mijn ogen en gij hebt aan het huis van Achab gedaan naar alles wat in mijn hart was! (2 Kon. 10 : 30).

* * *

Maar met het bovenstaande is nog niet alles verhaald.

In Koningen wordt behalve het bovengenoemde ook nog wat anders van Jehu gezegd. Namelijk: Maar Jehu wandelde niet nauwgezet, met zijn gehele hart, naar de wet van de HERE, de God van Israël; hij week niet af van de zonden, die Jerobeam, de zoon van Nubat, Israël had doen bedrijven.

Maar ook dit is nog niet alles.

Er staat van Jehu in de bijbel nog een woord, dat speciaal in verband met het thema dat ons nu bezig houdt, onze volle aandacht verdient.

Het is een woord uit de profetieën van Hosea.

Zoals bekend is moest Hosea op bevel van de HERE een vrouw trouwen, welke hem permanent ontrouw zou zijn. Deze zware last werd hem opgedragen als onderdeel van zijn profetische opdracht. De kinderen, die deze vrouw ter wereld zou brengen, zouden geen kinderen van Hosea, maar „kinderen der hoerij” zijn.

Als nu het eerste van deze kinderen geboren wordt, krijgt Hosea de opdracht dat kind, het is een jongen, Jizreël te noemen. En de HERE zegt erbij waarom dat geschied moet. God zegt namelijk: Noem hem Jizreël, want het zal niet lang meer duren of Ik zal de bloedschuld van Jizreël bezoeken aan Jehu's huis en een einde maken aan het koninkrijk van het huis Israëls.

Dit is een verbijsterend woord.

Want als God over de bloedschuld van Jehu spreekt dan heeft Hij het oog op het doden van al de nakomelingen van Achab, zoals dat door Jehu geschiedde, direct nadat hij koning was geworden.

Het vreemde is nu, dat God in verband daarmee van bloedschuld spreekt. En, wat nog vreemder is, dat God zegt, dat die bloedschuld op het huis van Jehu ligt.

Inderdaad, dat lijkt zeer vreemd. Want het doden van Achabs geslacht tot de laatste man was geschied op het eigen bevel des HEREN. En toen Jehu dat bevel Gods uitgevoerd had, werd hij door God zelf daarvoor geprezen. Als men dat goed heeft verstaan moet men wel vragen: hoe is het nu ter wereld mogelijk, dat een daad, welke door God werd voorgeschreven en die stipt naar Gods voorschrift werd uitgevoerd en door God uitdrukkelijk wordt goedgekeurd, tot een bloedschuld worden kan? En dan tot zulk een zware, dat Jehu's huis onder de last daarvan zal ondergaan!

Wat we nu vóór alles moeten doen is: van harte aanvaarden, dat het met die bloedschuld inderdaad zo staat als God het zegt. En dat het dus inderdaad mogelijk is, dat iemand een bepaalde daad geheel en al naar het voorschrift van God verricht en uiteindelijk door diezelfde daad toch een schuld op zich laadt, die Gods oordeel zo over hem doet losbarsten, dat hij daardoor ondergaat.

Hoe stond het dan met Jehu?

Wel, die daad als zodanig was goed. Daar mankeerde niets aan! Maar het **begeren** dat hem daarbij dreef, de **bedoeling** die daarbij bij hem voorzat, of, anders gezegd: de **religieuze gezindheid**, waarmee hij die daad volbracht — die deugde niet.

Misschien was Jehu zich dat niet eens helder bewust. Hij zegt immers zelf tegen Jonadab, de zoon van Rechab: Kom met mij mee, aanschouw mijn ijveren voor de HERE!

Maar in feite was hij geen dienstknecht van God, die zich geheel, met zijn ganse hart, aan God overgaf. Wat hem in feite dreef, wat in feite heel zijn handelen bepaalde was het **begeren** naar macht, naar eer, naar de grootsheid des levens. Het ging hem om eigen macht, niet om de eer van God. Hij wierp zich op het bouwen van een eigen rijk en niet op het dienen in het rijk Gods. En toen hij Achabs huis en de priesters van Baäl uitroeide, toen was hij niet gelovig bezig om weg te doen wat Gods Naam ontheiligde, het volk Gods bezoedelde, dat schuldig stelde voor God en diens zegen deed verspelen — neen, hij slachtte hen die een bedreiging vormden voor zijn troon en kroon. In werkelijkheid vermoordde hij de potentiële tegenstanders van hem, die, al was en bleef hij door God geroepen, in feite geen theocratische koning, maar een wrede, bloeddorstige usurpator, een voor niets terugdeinzende moordenaar was! En zo laadde hij een zware schuld op zich en zijn huis en ontving hij ten slotte een straf, die het rechtmatig deel van usurpatoren en tyrannen is.

Ja, Jehu ontvangt in Gods goedheid nog een zeker loon voor de uiterlijke volbrenging van het Goddelijk bevel. Zijn zonen zullen tot in het vierde geslacht op zijn troon zitten. Maar wanneer dat loon is uitbetaald, dan ontwaakt de sluimerende bloedschuld en roept ze om wraak en dan zal Gods gericht neerslaan, zo, dat het ganse huis van Jehu, ja, ten slotte geheel het rijk Israël voor altijd ondergaat.

* * *

Nog eens, dit is een verbijsterend gebeuren. Want we zien er uit, dat we een goede,

een reformatische daad kunnen verrichten, maar dat we die, tengevolge van de gezindheid van ons hart zó doen, dat we daardoor een zware schuld op ons laden en Gods toorn tegen ons verwekken.

Dat kan speciaal dan gemakkelijk geschieden, als het volbrengen van Gods opdrachten wat het uiterlijke betreft, geheel en al stroken met eigen persoonlijke, vleselijke verlangens en begeerten. Gods opdracht aan Jehu om Achab's huis te vernietigen was precies ook dat wat zijn heerszuchtig en eerzuchtig hart begeerde.

We zullen daarom zéér, zéér op onze hoede moeten zijn. En wandelen in vreze en beving. Want we kunnen in onze christelijke actie, — onze organisaties, met onze kranten, onze offervaardige getrouwe kerken — zo leven, werken, strijden, dat we in dat alles uiteindelijk toch onszelf, de zaak, de macht, de glorie van ons en onze groep zoeken. Ja, dat is zelfs de dichtstbij liggende en meest gevaarlijke bedreiging voor alle christelijke

actie, voor alle doorgaande reformatie! Ons hart is zo dodelijk arglistig en zo weergaloos hoogmoedig.

Nooit zal ik vergeten wat een dertig jaar geleden eens geschiedde. Er was een jongeman, die in een „christelijke actie” zich bijzonder had uitgesloofd en inderdaad prachtig werk had gedaan. Hij was zich daar ook wel engszins van bewust en werd er door anderen ook behoorlijk om geprezen. Een oude dominee pakte hem toen vaderlijk bij zijn jas, keek hem recht in de ogen en zei toen: Jó, je hebt het best gedaan, maar — heb je het nu echt voor God gedaan? Het werd even doodstil.

Wie iets van de gevaren in deze en van zichzelf kent, die zal daarom bezig zijn in de dienst des HEREN met de bede in het hart: Doorgrond mij, o God, en ken mijn hart, toets mij en ken mijn gedachten: zie of bij mij een heilloze weg is, en leid mij op de eeuwige weg.

C. V.

De Christelijke Gereformeerden en wij

II

In het eerste artikel heb ik er op aangedrongen met de gescheidenheid van onze beide kerken geen vrede te hebben. Omdat we haar naar mijn overtuiging voor God en mensen niet kunnen verdedigen. Het is om te huilen wanneer we nagaan in hoeveel kerken en kerkjes de Gereformeerden-met-allerlei-bijnamen uit elkaar zijn gevallen. We kunnen deze toestand wel met een mooie pluriformiteitstheorie trachten te verdedigen, maar dat zal wel niemand bevredigen. Ik kan met de beste wil in de Schrift geen gronden vinden om het naast elkaar leven van verschillende kerken goed te praten. Laat ik eens enkele teksten uitschrijven om u en mij nog eens goed voor de aandacht te brengen hoe de HERE eenheid wil van allen, die hun zaligheid buiten zichzelf in Jezus Christus zoeken.

We lezen in Efeze 4 : 1—6 : „Als gevangene in de Here vermaan ik u dan te wandelen waardig der roeping, waarmede gij geroepen zijt, met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, en elkander in liefde te verdragen, en u te beijveren de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes: één lichaam en één Geest, gelijk gij ook geroepen zijt in de ene hoop uwer roeping, één Here, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die is boven allen en door allen en in allen”. Ik zou willen vragen: Beijveren wij ons om de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes? Beter zou wellicht te vragen zijn: om de eenheid des Geestes te herstellen? Want dat wij door de bestaande gedeeldheid de Geest bedroeven staat voor mij wel vast.

Nadat Paulus in I Corinthe 12 gesproken heeft over de verscheidenheid der gaven en bedieningen en krachten gaat hij in vs 11 zó verder: „Doch deze dingen alle werkt één en dezelfde Geest, delende in het bijzonder gelijkerwijs Hij wil. Want gelijk het lichaam één is en vele leden heeft, en alle leden van dit éne lichaam, vele zijnde maar één lichaam zijn, alzo ook Christus. Want ook wij allen zijn door één Geest tot één lichaam gedoopt, hetzij Joden hetzij Grieken, hetzij dienst-knechten en vrijen; en wij zijn allen tot één Geest gedrenkt”. Vermoedelijk zullen de christenen uit de Joden wel veel van hun broeders uit de Grieken hebben moeten verdragen en omgekeerd. En de vrijen zullen het wel niet plezierig gevonden hebben met hun slaven aan één avondmaalstafel te moeten zitten. Dat ging tegen hun vlees en bloed in. Er zullen strubbelingen genoeg zijn geweest. Maar Paulus schrijft niet, dat ze dan maar apart moeten vergaderen. Zouden de verschillen die er tussen de Christelijke Gereformeerden en ons zijn niet in het niet vallen in vergelijking met de verschillen tussen christenen uit de Joden en christenen uit de Grieken?

Ook het vervolg van dit hoofdstuk mogen wij wel ter harte nemen. Er wordt wel eens opgemerkt, dat de verschillen zó groot zijn, dat samenleven wel erg moeilijk zal zijn. Ik wil de verscheidenheden niet ontkennen. Hoe groot die zijn zal wel niemand precies kunnen uitmaken. Want we kennen elkander niet.

Er is verschil in ligging, we denken verschillend, we hebben verschillende beschouwingen over vrijwel elk onderwerp dat wordt besproken. We hebben verschillende levensgewoonten. Maar dacht iemand, dat die er in de apostolische kerk niet waren? Zouden de mensen toen zoveel anders geweest zijn dan nu? Zou het vlees toen haar invloed niet gehad hebben? Als wij de brieven lezen dan blijkt het wel, dat de zonde toen evengoed haar verwoestende werking in de kerk heeft gehad. Wat dat betreft verandert er niet veel in de loop der eeuwen. Maar de vraag is of dit alles een gescheiden optrekken als twee concurrerende kerken rechtvaardigt. Wie durft die vraag bevestigend beantwoorden?

Van verscheidenheid in de eenheid wist de apostel Paulus ook. Maar die verscheidenheden hebben elkander nodig om niet tot eenzijdigheden te vervallen. Vermoedelijk zullen we, hoe langer we gescheiden voortleven, hoe langer hoe meer van elkander vervreemden. We horen elkaars preken niet. We lezen onze eigen kranten. We verkeren in eigen kring. We leren niets van elkaar. We krijgen waarschijnlijk ieder eigen levensgewoonten, eigen manier van zeggen, eigen inzichten en opvattingen. We kunnen niet naar mekaar luisteren, omdat we elkander niet eens horen. En zo wordt vereniging van wat bij mekaar hoort hoe langer hoe moeilijker. Zo zou men kunnen zeggen, dat de verschillen die er zijn, geen reden zijn om vereniging uit te stellen, maar om die zo gauw mogelijk te bevorderen. Om verdere uiteengroeiing, misschien mag ik wel zeggen vergroeiing, te voorkomen. Want zoals in een lichaam het ene lid het andere niet kan missen zo staat het ook met de kerk.

Laten we maar eens lezen wat er staat in I Cor. 12 : 14vv. : „Want ook het lichaam is niet één lid, maar vele leden. Indien de voet zeide: Dewijl ik de hand niet ben, zo ben ik van het lichaam niet; is hij daarom niet van het lichaam? En indien het oor zeide: Dewijl ik het oog niet ben, zo ben ik van het lichaam niet; is het daarom niet van het lichaam? Ware het hele lichaam het oog, waar zou het gehoor zijn? Ware het gehele lichaam gehoor, waar zou de reuk zijn? Maar nu heeft God de leden gezet, elk van hen in het lichaam gelijk Hij gewild heeft. Waren zij allen maar één lid, waar zou het lichaam zijn? Maar nu zijn er wel vele leden, doch maar één lichaam. En het oog kan niet zeggen tot de hand: Ik heb u niet van node, of wederom het hoofd tot de voeten: Ik heb u niet van node”.

Ik weet wel, dat Paulus dit niet schrijft met het oog op onze toestanden. Maar ik meen, dat wij wel mogen overwegen of dit ons niet drijven moet en dringen om zo spoedig mogelijk elkander te dienen als leden van één lichaam. De Vrijgemaakten mogen niet zeggen: Wij hebben u niet nodig. En de Christelijke Gereformeerden mogen niet beweren: Wij kunnen onszelf wel redden. Wie wel zo zou spreken zou hard op weg zijn naar de sekte en naar het Farizeïsme. Misschien schrikt iemand daarvan. Als het dan maar een heilzame schrik is, zou dit een zegen zijn. We schrikken dunkt mij wel eens al te weinig.

Er zijn tal van moeilijkheden. Dat zal wel waar zijn. Het aantal is legio. Wie zou dat ontkennen? De vraag is maar of zij onoverkomelijk zijn. Als wij de zaak ongelovig bekijken dan beginnen we er maar niet aan. Maar we zullen het er toch wel over eens zijn, dat dit niet mag? Maar als we geloven in de almachtige kracht van Gods genade zouden we dan wanhopen aan de vereniging van hen, die in Christus één zijn? Heel het leven is vol van moeilijkheden. Daar strijden we toch elke dag tegen? En we hebben toch de belofte, dat allen die op de HERE vertrouwen, meer dan overwinnaars zullen zijn?

Maar, zal iemand zeggen, we zijn toch al bezig? We hebben toch al samsprekingen? Inderdaad, die zijn er en ik ben er dankbaar voor. Daar kunnen een aantal mensen elkander wat beter leren kennen. Maar als dat het enige blijft dan verwacht ik er niet veel van. Als er geen beweging komt onder het volk des HEREN aan beide kanten dan helpen besprekingen tussen een aantal deputaten niets. Ik las vandaag een stukje over de tunnelbouw in Amsterdam. Daar is al tientallen jaren over gesproken en gedelibereerd. Maar er is nog nooit een tunnel gegraven! Zo zou het ook tussen ons kunnen gaan. Er is een spreekwoord: Met zeggen alleen is het niet te doen! Ik zou het ook wat meer naar de Schrift kunnen zeggen: „Weest uaders des woords en niet alleen hoorders, zelfs met valse overlegging bedriegende”. Jak. 1 : 22. Ik meen in ernst, dat deze tekst ook in onze verhouding moet worden toegepast.

Ik kan mij voorstellen, dat iemand zal zeggen, dat uit mijn schrijven een zeker activisme blijkt, dat de Vrijgemaakten wel eens als een fout wordt aangerekend. Laat ik ter geruststelling dan maar zeggen, dat ik heel goed weet, dat een vereniging niet in onze macht ligt. Het is God die werkt en het willen en het werken naar zijn welbehagen. Liever nog: tot roem van zijn welbehagen. Als men mij zou vragen: Wat moeten wij in de eerste plaats doen? Dan zou ik antwoorden: Gedurig en vurig bidden om vereniging van de Christelijke Gereformeerden en de Vrijgemaakten. Ik noem expres concreet hun namen. Want ik meen, dat we concreet moeten bidden. Als we daarom niet durven bidden dan staat de zaak vrij hopeloos. Maar als we dat niet durven laten dan is er hoop.

Bidden wij werkelijk zo? Ik moet eerlijk zeggen het weinig gedaan te hebben. En ik vrees, dat dit door velen gezegd moet worden. Zouden we er dan maar niet mee beginnen? Als men dat nu eens deed in een plaats, waar beide kerken naast elkaar voortleven. Zou dat geen begin van vereniging zijn? Als we het met onze gescheidenheid benauwd krijgen dan kunnen we ook niet laten te bidden. Daarmee zeg ik niet, dat wij ons bidden om eenheid niet verder moeten uitstrekken. Maar we mogen toch wel beginnen met te verlangen naar éénheid met hen, die het dichtst bij ons staan. En dat zijn naar mijn mening de Christelijke Gereformeerden. Ik zou m'n broeders aan de andere kant willen vragen: Naar uw mening toch ook? Tot de volgende keer.

H. J. Jager.

Twistgierig is degene, die door lust geprikkeld wordt, om gekijft voort te brengen, zonder te zorgen dat er voor de waarheid plaats is. Zulken zijn allen die goede en nuttige gebruiken afschaffen zonder enige noodzaak, die zekere dingen in twijfeling stellen, die met geen redenen tevreden zijn, en die niet tot orde willen gedwongen zijn. Zulken zijn ook degenen, die zich in geen ding naar anderen willen voegen, maar door dwaze begeerte tot een nieuwe en ongewone vorm worden gedreven. Deze verwaardigt Paulus niet te antwoorden, omdat de twistgierigheid een verderteljk ding is, en daarom van de gemeenten moet verdreven worden; en hiermede leert hij, dat men de hardnekkigen en twistgierigen meer door autoriteit bedwingen, dan met lange disputatiën wederleggen moet. Want men zal nimmermeer einde aan de twistingen krijgen, zo men een strijdgierig mens met strijd wil overwinnen: want al wordt hij honderdmaal overwonnen, nimmermeer zal hij vermoeid worden.

Calvijn

Bloem, de berustende

ALLEEN ¹⁾

r. 1 De stilte keert.
Na kreet en strijd
Wordt 't hart gemeerd
Aan de eenzaamheid.

r. 5 't Verbitterd hart
Wrokt eerst en wrijt,
Steigert, verward,
Voor de eenzaamheid.

r. 9 Laat af van haat
En wraak en spijt —
De liefde laat
Slechts eenzaamheid.

r. 13 Wien niets meer rest
Dan stof en steen,
Die is het best
Voorgoed alleen.

J. C. Bloem

De samenvatting van dit vers is de titel „Alleen”, die niet hetzelfde uitdrukt als „eenzaamheid”. Het eerste woord is veel doelgerichter, minder in het algemeen. In dit vers geeft de dichter J. C. Bloem een beschouwing over het alleen-zijn op grond van zijn eigen ervaringen, die hij alleen als maatstafgevend erkennen wil. Laat ons echter dit vers eens aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen, om er achter te komen in hoeverre dit gedicht als „kunstwerk” geslaagd is; en wat de dichter, die achter dit kunstwerk staat, ons — als gereformeerd kerkmens — te zeggen heeft.

Zonder veel ophef, en met eenvoudige woorden — zoals trouwens met het gehele vers het geval is; daarom grijpt het zo aan, en beklemmt het zo — begint de dichter met de mededeling: „De stilte keert” (r. 1). Welnu: als de stilte (terug-)keert, moet die er eerder geweest zijn. Dit klopt ook wel in Bloem's gedachtengang: de mens wordt geboren, en een tijdje later gaat hij dood. Bij de geboorte is hij zichzelf, en bij de dood eveneens. In die tussentijd — het leven dus — wordt hij alleen maar even afgeleid en beziggehouden door o.a.: het huwelijk, de werkkring, maar bovenal door zijn eigen levensdrang. Vergelijk ook het vers „Uitzicht”, waarin hij spreekt over een jongeling: „Een jongeling, wiens drang was: elke dag / Gloeien als vuur en wild als water stroomen”²⁾. Maar goed: eens komt de dag, dat veel van dit alles voorbij is, en de mens weer op zichzelf wordt teruggeworpen (en er in feite niets méér veranderd is, dan dat hij wat ouder werd), en: „De stilte keert”.

Vergelijkken we het woord „keert” (r. 1) met „kreet” (r. 2), dan valt ons iets eigenaardigs op. Als we de „r” uit beide woorden halen, ontstaat een nieuw woord „keet”. In de eerste regel is de „r” op één letter na aan het einde van de ee-klank ingevoegd, en in de tweede regel op één letter na aan het begin van die ee-klank. Zo is dus in zekere zin het einde een begin geworden.

Hier benaderen we de poëtische kern, het geheim — voortbrengsel van inspiratie —, wat een gedicht tot een gedicht maakt.³⁾

Als we voorts de woorden „kreet” (r. 2) en „strijd” (r. 2) met elkaar vergelijken op de klank af, dan lijken deze woorden verbaasd veel op elkaar. Er is een zekere fonetische overeenstemming van de opeenvolgende klanken:

k r e e t (s) t r i j d
de „k” correspondeert met de „t”;
de „r” correspondeert met de „r”;
de „ee” correspondeert met de „ij”;
de „t” correspondeert met de „d”, fonetisch „t”.

Niet alleen deze twee woorden staan in zo nauw verband tot elkaar, maar als we het hele gedicht eens op de klank af bezien, dan valt ons op hoe véél klanken met elkaar corresponderen. Als we de eerste twee coupletten als één geheel nemen zien we al dadelijk het volgende:

De stilte keert.
Na kreet en strijd
Wordt 't hart gemeerd
Aan de eenzaamheid.

't Verbitterd hart
Wrokt eerst en wrijt,
Steigert, verward,
Voor de eenzaamheid.

Nemen we het derde couplet in zijn geheel, dan zien we bijvoorbeeld:

Laat af van haat
En wraak en spijt —
De liefde laat
Slechts eenzaamheid.

En het laatste couplet bijvoorbeeld:

Wien niets meer rest
Dan stof en steen,
Die is het best
Voorgoed alleen.

Uiteraard zijn dit niet de enige „klank-correspondenties”, dit zijn nog alleen maar enkele die ik op het eerste gezicht zie. Want als ik b.v. couplet één in zijn geheel nog eens bezie, dan springen allerlei andere „klank-correspondenties” naar voren. Boven hebben we al gezien dat „kreet” (r. 2) met „keert” (r. 1) correspondeert. Tevens hebben we opgemerkt dat „kreet” (2 met „strijd” (r. 2) correspondeert. En zie nu het merkwaardige: „strijd” (r. 2) correspondeert op zijn beurt weer met „stilt(e)” (r. 1). Overigens mogen we beslist geen algebraïsche conclusies gaan trekken in de geest van: $a = b, b = c, \text{ dus } a = c!$ Want voor al te nuchter redeneren is poëzie te teer.

Wie nu meent, dat hiermee alle „correspondenties” uit dit vers belicht zijn, heeft het mis. Er zijn nog tal van andere „klank-” en „versbouw-correspondenties”. Laat ik er nog enkele naar voren mogen halen:

wrokt (r. 6) — wrijt (r. 6).

Na kreet en strijd (r. 2) — Wrokt eerst en wrijt (r. 6) — Dan stof en steen (r. 14). Alle drie zinnen zijn tweede regels van een strophe, resp.: str. 1, 2 en 4. De woorden „kreet” en „strijd” staan onderling in een soortgelijke klankverhouding tot elkaar als: wrokt — wrijt; stof — steen.

Wrokt eerst en wrijt (r. 6) — En wraak en spijt (r. 10). Beide zinnen zijn weer tweede regels van een strophe. Wrokt — wraak; wrijt — spijt.

liefde (r. 11) — laat (r. 11) — slechts (r. 12).

De „ts” van slechts (r. 12) kan misschien bij de verzameling „ts”-en en „st”-en genomen worden van de laatste strophe (zie boven).

Strophe één, eerste twee lettergrepen: „De sti...” — strophe twee, eerste twee lettergrepen: „'t Verbi...”.

Wie(n)...rest (r. 13) — die...best (r. 15), terwijl r. 15 een metrische herhaling is van r. 13.

Wie niets (r. 13).

meer rest (r. 13).

Nu heb ik met het bovenstaande niet naar volledigheid gestreefd. Ik zal het ook niet gaan „verklaren”. Het gaat er mij maar om, dat u ziet, wat een „wonder van techniek” dit vers is. Het is als een fijn geweven doek, waarvan de draden op alle mogelijke manieren door, langs en over elkaar lopen. Al die draden tezamen vormen een strak harmonisch geheel, alsof de doek uit één stuk zou bestaan. Zo zijn de draden van die doek, de klanken van dit gedicht, dat één klankspel is.

De woorden „kreet” (r. 2) en „strijd” (r. 2) waren vanwege hun zekere mate van „klank-gelijkheid” de aanleiding tot bovenstaand „klankonderzoek”. Deze woorden hebben ook nog op een andere manier een zekere mate van gelijkheid. Want met deze twee woorden zegt Bloem wat — volgens hem — het leven is. Ze worden verbonden door het neutrale voegwoordje „en” omdat ze eenzelfde „levens”-waarde hebben: de „kreet” volgt ná de „strijd”, en de „strijd” ná de „kreet”. De „kringloop-gedachte”, die in verband staat met de vicieuze cirkel, die we in het begin van dit artikel al ontdekt hebben, komt hier sterk naar voren.

„Na kreet en strijd” (r. 2), d.i.: na het eigenlijke, welbewuste leven „Wordt 't hart gemeerd / Aan de eenzaamheid”. (r. 3, 4). Een prachtige, zuivere beeldspraak. Stelt u zich eens voor een angstwekkend hoge, kale,

zwarte rotswand (de toekomst, de onvermijdelijke eenzaamheid), die zich dreigend opricht aan de oever van de zee (dit eigenlijke leven: „kreet en strijd”). Na vreselijke gevechten op de golven van die woeste zee, komt het kleine bootje (het hart, de dichter zelf) bij die rotswand aan, en het wordt daar gemeerd. Door wie zegt de dichter niet, omdat dat vanzelfsprekend voor hem is...!

En hij gaat verder: „'t Verbitterd hart / Wrokt eerst en wrijt, ...”. Waardoor is dat hart verbitterd? Door het leven (vgl. r. 2) wat voorbij is, en de verbittering neemt toe, als het de toekomst (de eenzaamheid) ziet. Zo koestert het hart een wrok tegen het verleden en de toekomst, en het wil zich wreken (het „wrokt”, r. 6). Het is ook opstanding en het twist (het „wrijt”, r. 6).

„...Steigert, verward, / Voor de eenzaamheid” (r. 7, 8). Alweer een verrassend juist en treffend beeld. Hebt u wel eens een paard in paniek (voortgevloeid uit verwarring; vgl. „verward, r. 8) gezien? Moet u zich eens een groot grasveld voorstellen met in het midden één grote hindernis. In de verte komt een paard aandraven, statig galopperend. Kloek stevent het op de hindernis af. Maar dan ineens, als het dier vlakbij is gekomen, ziet het plotseling wat er komen gaat, en in doodspanning werpt het beide voorbenen de lucht in, heft het hoofd hoog op, en gilt. De ogen puilen uit van angst, schuim staat op de lippen... De ruiter geeft het paard onbarmhartig de sporen. Het beest weet dat het moet springen, maar het durft niet. Soms is er aarzeling en weifelt het. Er ontstaat een vreselijke spanning, het beest raakt in paniek: het „steigert komma verward”, d.w.z.: het steigert, verward zijnde; het steigert in verwarring.

In regel 9 gaat Bloem verder: „Laat af van haat / En wraak en spijt —”. Hij schréuwt tegen zijn hart: „Houd op met de wil om te wreken (vgl. „wrok”, r. 9), en houd op met het twisten en opstandig zijn (voortvloeiende uit het „wrokken”: het „wrijten”, r. 6)”. Ook is mogelijk — het een sluit het ander niet uit —: „Laat af van haat” (vgl. „wrijten”, r. 6, wat „twisten” betekent) / En wraak...” (vgl. „wrokken”, r. 6).

En — aldus de dichter — houd op met het spijt hebben over dit alles. Dit laatste klinkt vreemd, maar het past precies in Bloem's gedachtengang: noch haat, noch wraak, noch — het daar tussen liggende — spijt hebben. Alleen maar de volledige overgave, de berusting in, en de verzoening met alles. Want, zegt Bloem, voor wie lief heeft gehad, behóórt slechts de eenzaamheid over te blijven; en die blijft alleen over. Maar ook de volgende gedachte zit in regel 9 en 10: als er van de liefde alleen maar eenzaamheid overblijft, wat zou er dan van haat, wraak en spijt moeten overblijven! De ene gedachte sluit ook hier de andere niet uit; ze overschaduwden elkaar op geheimzinnige wijze.

De eerste drie coupletten eindigen alle met het woord „eenzaamheid”, hoewel het begin verschillend was, zoals alles (hoe verschillend het begin ook geweest moge zijn) bij de eenzaamheid, die eigenlijk al een stukje van de dood is, eindigt. Althans: volgens Bloem.

Vandaar zijn vervolg: „Wien niets meer rest / Dan stof en steen / Die is het best / Voorgoed alleen”. (r. 13/16): Wie niets meer overblijft („rest”, r. 13) dan een verteerd lichaam („stof”, r. 14) en een graf („steen”, r. 14), die kan maar het beste voorgoed alleen zijn. De uitdrukking „stof en steen” heeft tevens de gevoelswaarde van „wat rommel”. En het woord „voorgoed” wil zeggen: tót de dood, en (vanzelfsprekend) ná de dood.

De moraal van dit vers is duidelijk. Bloem gelooft aan het noodlot, aan de onafwendbaarheid van alle gebeuren, dus ook van de dood. Bewust heeft hij zich overgegeven aan de volstrekte eenzaamheid. Hij is met alles (let wel: alles!) verzoend, zelfs met de dood, en aan de periode van eenzaamheid, die aan de dood voorafgaat. Indien wij ons zó volledig konden geven aan God, wat zou de Kerk er dan prachtig uitzien! Maar het is waar, dat eigenwillige godsdienst makkelijker het volmaakte kan benaderen, dan de waarachtige Religie⁴⁾. Dit terzijde.

Men mene niet, dat Bloem in dezen alleen staat. Hij alleen kan het zo zeggen. Ongetwijfeld is hij daardoor de vertolker van veler gevoelens. Kunnen wij, gereformeerden, er rustig onder blijven, dat er zo'n categorie mensen bestaat?? Als er ook maar één mens

is, die door ons toedoen — doordat wij gezwe-
gen of er zelfs niet over nagedacht hebben —
tot deze levenshouding en -beschouwing
is gekomen, dan staan wij daardoor **schuldig**.
En wij zullen daarvan verantwoording moeten
afleggen. Besef goed, wat deze huiveringwek-
kende(!) levenshouding betekent. Weet u wat
mensen als Bloem voor een uitzicht hebben?
Leest u maar :

HET EINDE ⁵⁾

*Wat geeft het, of wij hier of elders sterven?
Leven is altijd : naar de dood toe gaan.
De haardgebonden en die verzwerfen
Vinden één graf aan 't eind van hun bestaan.*

En wat noemen de mensen, van wie Bloem
de vertolker is, geluk? Dit :

GELUK ⁶⁾

*Niet anders dan de gang van ieder leven:
Men raakt aan 't eind van alle dingen los.
Wat heeft mij even een geluk hergeven?
Een neevlig einder, een verdoezeld bosch.*

Proeft u de hopeloze ellende? Achter deze
verzen hangt een eeuwige, beklemmende
stilte. Bloem is geteisterd en gekweld door
dit nietsontziende, alles verscheurende leven.
En wat is zijn antwoord? Berusten!!

En wat doen wij? Berusten wij erin, dat er
zulke mensen bestaan?

Murk A. J. Popma.

1) Verzamelde Gedichten, 4e druk; uitgave:
A. A. M. Stols, 's-Gravenhage, pag. 111.

2) Verzamelde Gedichten, pag. 90.

3) Vergelijk mijn artikel „Samengang” (Zie dit
blad, 29 juli 1960).

4) Vergelijk Jeremia 2 : 10 e.v.

5) Verzamelde Gedichten, pag. 144.

6) Verzamelde Gedichten, pag. 137.

Zie ook mijn artikel in Ons Kerkblad (prov.
Utrecht) van 20 augustus j.l. over de dichter
J. C. Bloem, waar n.a.v. o.a. het vers GELUK nog
even nader ingegaan wordt op de fatale gevolgen
van zulk een levenshouding, en onze roeping in
deze zaken.

BOEKBESPREKING

H. J. Schilder, **Rachels troost, Vrouw
en vrouwen in de heilshistorie.**
Uitg. Oosterbaan en Le Cointre,
Goes. Prijs f 7.40.

In dit boek zijn gebundeld een aantal op-
stellen die de auteur in de jaren 1956—1958
heeft gepubliceerd in „De Poortwake”, het
blad van de meisjesbond, onder het thema
„Vrouwen uit de Heilige Schrift”. De schrij-
ver zegt in het „Woord vooraf” dat hij ge-
tracht heeft „winst te doen met de sinds de
dertiger jaren vernieuwde studie van de
heilshistorie in de Schrift”, hetgeen reeds uit-
komt in de ondertitel. Het boek is genoemd
naar het thema van drie opstellen, een over de
strijd tussen Rachel en Lea, een over Jere-
mia 31 : 15vv, waar de profetie spreekt van
de klacht die gehoord wordt te Rama bij de
wegvoering in ballingschap, en een over de
vervulling van deze profetie bij de kinder-
moord te Bethleem.

De auteur zegt vele goede dingen over
plaats en betekenis van bepaalde vrouwen in
de geschiedenis des heils. En daarbij worden
herhaaldelijk „onbekende” vrouwen voor het
voetlicht gehaald b.v. de dochters van Zela-
fead uit Num. 27 en 36 en Selomith, de moe-
der van de jonge man die de Naam lasterde
(vs 24).

We hebben, vooral ook door het werk van
K. Schilder, meer en meer oog gekregen voor
de geschiedenis des heils, hetgeen een grote
winst betekent. Daaraan doet niets af het feit
dat bij het zoeken naar plaats en betekenis in
de heilshistorie de fantasie wel eens een
woord meegesproken heeft. De auteur van dit
boek heeft zijn best gedaan om hierin voor-
zichtig te zijn. Hij omringt zich herhaaldelijk
met reserves, met name ook wanneer het gaat
over „de figuur Rachel” als stammoeder in
de profetie van Jeremia (en bij Mattheus),
wanneer de **persoon** Rachel al lang niet meer
leeft. Maar ik vraag mij toch af of het niet
te ver gaat wanneer de auteur zegt:
„... wanneer dit in de **Schrift** staat, dan kan
de **eigenlijke** verklaring alleen daarin gelegen
zijn, dat Rachel hier wordt getekend als een

vrouw, in welke — nu als kerkmoeder ge-
zien! — de **Geest** het door alles heen is
komen winnen van het **vlees**, in wie het
Woord en de **belofte** het zijn gaan winnen van
het **bloed** en de **drift** in de aderen. „Stam-
moeder”? O zeker. Maar dat betekent hier
dan, dat Rachel nu toch blijkt te zijn
geworden wat God haar maken wilde :
kerkmoeder”.

Een ander punt dat ik noemen wil is dit :
De schrijver heeft er een zeker vermaak in
— ik bedoel dit geenszins denigrerend — om
gelijke, verwante en op elkaar gelijkende
namen te combineren, en in verband daar-
mede de dra(ag)(st)ers van die namen te be-
spreken. Zo zet het eerste opstel naast elkaar
Elisabeth de vrouw van Aäron en Elisabeth
de vrouw van Zacharias; het tweede hoofd-
stuk Mirjam de zuster van Mozes en Maria de
moeder des Heren; later komen we tegen
Jaël en Joël.

Ik heb de indruk dat de schrijver hiermede
niet bedoelt een bijzonder heilshistorisch ver-
band te leggen tussen de desbetreffende per-
sonen.

Het is, dunkt mij, veeleer een zekere
speelsheid, een zeker spelen met de taal, het-
geen zeer sterk eigen was aan K. Schilder. Ik
meen dat deze eens gezegd heeft, toen een
opmerking werd gemaakt over „het gezochte”
van de titels der hoofdstukken van een zijner
boeken: Gun de schrijver nu het genoegen
om een beetje met de taal te spelen. Een
jongere generatie volgt gretig K. Schilder na,
maar de leerlingen gaan wel eens verder dan
de meester. Zij komen op die manier wel eens
tot „gezochte” verbanden. Nog eens: ik geloof
niet dat onze auteur dit bedoelt. Maar ik
vrees toch een beetje dat er lezers en lezer-
essen zullen zijn, die denken: Tjongejonge,
wat een greep! wat een visie! wat een diepte!
wat een prachtige verbanden! terwijl toch
zulke verbanden allerminst gegeven zijn door
de Schrift zelf.

Ik wil ook nog iets zeggen over „de toepas-
sing” die de schrijver hier en daar maakt. Dat
geschiedt veelal zijdelings, in het voorbijgaan
a.h.w. Hij zegt zelf reeds in het Woord vooraf,
dat hij „handhavende de volgorde van de op-
stellen, gelijk zij eerst als artikelen versche-
nen zijn, en daarmede óók handhavende de
herhaalde gang door het kerkelijk jaar-
behandelen van de „feeststoffen” — zijde-
lings een bijdrage heeft willen leveren tot
bezinning op de waarde van de „feestdagen”,
die, verstaan en gevierd in de rechte samen-
hang geen gevaar vormen voor eigenwillige
godsdienst, maar veeleer middel en uiting
zijn van gereformeerd kerkelijk leven. Hier-
mede is dunkt mij al te gemakkelijk afgere-
kend met de geenszins denkbeeldige bezwa-
ren die er zijn tegen de kerkelijke onderhou-
ding van de „feestdagen” en van „het kerke-
lijk jaar”. Maar de lezer(es), die van die
bezwaren niet veel horen wil — want het is
toch allemaal zo mooi — houdt vast: Zie je
wel, ook deze hooggeleerde is voor de hand-
having van die dagen!

Een soortgelijke opmerking kan gemaakt
over de zijdelingse uitspraak van de auteur
met betrekking tot organisatie. Josafat roept
een organisatie in het leven om het volk de
wet te leren (blz. 95). En dan lezen we in het
voorbijgaan, in een noot: „Men mene niet dat
deze historie een voorbeeld zou geven van
vroomheid zonder actie en organisatie...
voor ons heeft dat consequenties in waar-
making der **confessie**, in arbeid ter zake van
politiek, school enz.” Vergelijk blz. 111, 117.
De schrijver weet natuurlijk zeer wel, dat
onder ons al menig woord gevallen is over de
kwestie van Gereformeerde organisaties, en
hij weet ook zeer wel dat daar meer aan vast
zit en meer achter ligt dan alleen maar: wie
is vóór en wie is tégen „doorgaande refor-
matie”? Op deze vraagstukken gaat de schrij-
ver niet in, hetgeen natuurlijk zijn goed
recht is. Maar inmiddels wordt toch, zo
zijdelings, de goê-gemeente een injectie toe-
gediend: wees voorstander van en ijveraar
voor de concrete Gereformeerde organisaties
die er zijn, terwijl toetsing daarvan achter-
wege blijft.

Ook in dit boek blijkt de „nieuwe spelling”
een narigheid te wezen. Ik lees: „van de
beginne” (blz. 147), „in de vreemde” (blz. 161),
„in de beginne” (blz. 165). In alle drie geval-
len behoort er natuurlijk te staan „den” in
plaats van „de”, óók volgens de nieuwe
spelling, want we hebben te doen met staande
uitdrukkingen. Maar de zettters, uitgaande
van het vervallen van de naamvals-n, laten

die letter ook in zulke uitdrukkingen weg,
hetgeen fout is en uitermate lelijk.

Ik kom nog een ding tegen met betrekking
tot die zaak van de feestdagen. Op blz. 130
staat: „Ja, dat is nu eens een goed onderwerp
voor Kerst-aandacht: de kinderdoop, het
verbond Gods, het heil in de geslachten...”
De dominees moesten eens aankomen met een
preek over de kinderdoop op Kerstdag! Ze
zouden ernstig worden aangevallen door de
liefhebbers van de feestdagen: is dat nu een
Kerstpreek? Neen, men wil op Kerst iets
anders horen. En zodra men op Kerst een
preek over de kinderdoop aan kan, heeft men
de Kerstfeestviering niet meer nodig!

Het boek is voorzien van een aantal repro-
ducties van tekeningen en een ets van Rem-
brandt, met bijschriften.

De uitvoering van het werk is uitstekend.

Apeldoorn

B. Jongeling.

Ds B. Telder, **Sterven... en dan?**
Uitg. J. H. Kok N.V. Kampen 1960.

De schrijver van dit boek heeft niet te
klagen over gebrek aan belangstelling. Het
aantal besprekingen is legio. Het onderwerp
heeft blijkbaar aller aandacht en het zal dan
ook wel verkocht worden.

Het komt me voor, dat dit boek rustig moet
worden overwogen en dat het aan die rust
bij de overweging hier en daar wel wat heeft
ontbroken. De beweringen van de schrijver
wijken nogal af van „gangbare meningen”,
maar dat hoeft ons niet te verontrusten. De
ouderen onder ons weten wel, dat „gangbare
meningen” die met hand en tand werden
vastgehouden, heel wat ellende hebben ver-
oorzaakt. We moeten altijd bereid zijn menin-
gen en inzichten los te laten als wordt aan-
getoond, dat zij niet naar de Schriften zijn.

Moeilijker wordt het als de Belijdenis in
geding wordt gebracht. Er is met grote stel-
ligheid beweerd, dat de schrijver van dit
boek in duidelijke tegenspraak komt met
Zondag 22 van de Catechismus en dat hij zo
niet had mogen schrijven, zonder een grava-
men in te dienen, en dat er zo grote verwar-
ring onder het kerkvolk zou ontstaan enz.
Ik kom daar straks nog wel even op terug,
maar zou alvast willen zeggen dat wij moeten
oppassen door ons schrijven geen onrust te
wekken. Het is wel eerder beweerd, dat er
grote onrust onder het kerkvolk was, terwijl
die alleen maar bestond in de kring der
schrijvende theologen. Toen mijn proefschrift
verscheen is er ook nogal met grof geschut
geschoten en werd er door een hooggeleerde
geschreven, dat mijn opvattingen kwalijk te
rijmen waren met de Belijdenis. Later is men
wat matiger in z'n bestrijding geworden. Ik
zou wel willen, dat we ook eens iets van de
geschiedenis leerden. We moeten rustig naar
elkander willen luisteren. Wat mij betreft,
ik had met de bespreking liever nog wat
willen wachten. Verschillende teksten had ik
nog wat nader willen bezien. Maar voor de
aandrang van sommigen ben ik bezweken.
Hier volgt dan mijn voorlopig oordeel.

Als ik het wel zie worden in dit boek drie
zaken aan de orde gesteld.

- 1e. De schrijver verzet zich tegen een mens-
beschouwing, die aan griekse filosofen is
ontleend.
- 2e. Hij legt alle nadruk op de wederopstan-
ding des vlees.
- 3e. Hij komt op tegen een zogenaamde „tus-
sentoestand”, waarvan de Schrift naar
zijn mening niet weet.

Wat het eerste punt betreft zal de schrijver
wel niet veel bestrijding ontmoeten. Reeds
lang is bekend, dat de Platonische kijk op de
mens veel invloed heeft gehad op de theologie
der Middeleeuwen, welke invloed nog
doorwerkt tot op de dag van heden. Ds Tel-
der schrijft hierover het volgende: „Plato
leerde, dat de mens bestaat uit lichaam en
ziel. De ziel is van hemelse afkomst. Ze is het
hogere, het eigenlijke van de mens. Deze ziel
is hier op aarde tijdelijk in het lichaam in-
gekerkerd. Sterft een mens, dan wordt zijn
ziel weer uit het lichaam bevrijd. Ze ont-
sapt dan aan haar stoffelijk omhulsel en
keert tot de hemelse gewesten terug. Ze komt
weer in het „zielen-rijk”, waar de ziel ook
vóór dat de mens geboren werd, reeds haar
vóór bestaan (preëxistentie) heeft gehad. Het
sterven is dan ook een verlossing. Alleen het
lichaam sterft. De ziel is onsterfelijk en blijft
voortbestaan”. (blz. 19).

Dat deze beschouwing invloed heeft gehad en dat veel mensen de Bijbel met deze „bril” lezen zal wel niemand bestrijden. Dit alles is geen nieuws, maar het kan z'n nut hebben, dat dit nog weer eens naar voren is gebracht. Van een ziel, die van nature onsterfelijk of goddelijk is, moeten we maar niet spreken. En als in sommige kringen van het lichaam als een „madenzak” wordt gesproken, is dit scherp te veroordelen. Déze dichotomie of tweedeling van de mens is zeker niet naar de Schriften. Die legt veel meer nadruk op de eenheid van de mens. Maar over deze kwesties zal wel geschreven worden door iemand, die meer verstand van deze zaken heeft dan ik.

Toch liggen hier voor mij wel vragen, die ook na lezing van dit boek niet verdwenen zijn. Telkens legt de schrijver er de nadruk op, dat de ganse mens sterft. Bijv. op blz. 47: „De ganse mens sterft. De ganse mens is aan de dood onderworpen. De ganse mens gaat in het graf. De ganse mens rust in het stof des doods, in het stof der aarde. En nergens lezen we van een deel van de mens, dat van nature onsterfelijk zou zijn en dan ook bij het sterven aan het oordeel des doods ontsnapt. De mens is als ganse mens sterveling”. Dan vervolgt hij: „Maar als sterveling wordt de mens nooit aan de vernietiging prijsgegeven. Wanneer het dode lichaam (de mens als dode ziel) tot de aarde terugkeert, waaruit het was genomen, keert zijn geest of werksame kracht, welke dat lichaam levend maakte, terug tot de bron waaruit hij afkomstig was; die geest houdt op in dat lichaam werkzaam te zijn. De macht om dat menselijk schepsel wederom levend te maken, berust derhalve bij God, de Bron van het leven, de God der geesten van alle vlees. Hij zal de gestorvenen te zijner tijd uit hun graven te voorschijn roepen”.

De geest keert dus terug tot God. Mijn vraag is: Bestaat die geest dan nog? Natuurlijk niet op zichzelf, want buiten God bestaat niets op zichzelf of uit eigen kracht. Ds Telder zegt nu en dan, dat er een voortbestaan is na de dood. De mens wordt niet aan de vernietiging prijsgegeven. Maar waarin bestaat dat niet-vernietigd-worden dan? Ook zegt hij, dat het met de dood niet uit is. Maar is — op zijn standpunt — het althans voorlopig met de dood niet uit? Hij haalt een paar keer aan de bekende tekst, dat ook de dood ons van Gods liefde niet scheiden kan. Rom. 8 : 38. Wil dat alleen zeggen, dat Gods liefde ons er borg voor staat, dat er een wederopstanding zal plaats hebben? Op blz. 64 lees ik: „Dan (bij het sterven) neemt de HERE die geest, dat leven weer tot Zich. En ook dan houdt Hij er de beschikking over”. Ik vraag mij af wat dit betekent. Houdt de HERE de beschikking over een leven, dat er niet meer is? Of wil het alleen zeggen, dat de HERE bij de wederopstanding het leven weer geven zal? De Here Jezus heeft gezegd: „Ik ben de opstanding en het leven; die in Mij geloofd zal leven al ware hij ook gestorven; en een iegelijk die leeft en in Mij gelooft zal niet sterven in der eeuwigheid; gelooft gij dat?” Joh. 11 : 25v.

Op grond van deze en andere teksten mogen we toch wel zeggen, dat zij die in de Here ontslapen zijn **leven**. Coram Deo, voor Gods aangezicht, zegt ds Telder nogal eens. Maar dan toch **leven**? Bedoelen we wel iets anders als we zeggen, dat iemand die in Jezus ontslapen is „in de hemel” is? We zullen in ons spreken en zingen van het „zalige hemellevens” wel voorzichtig moeten zijn. Ik prijs verschillende hemelliederen evenmin als ds Telder. Maar dat wij bij het woord van de Heiland „Voor Hem leven zij allen” Luk. 20 : 28 alleen maar zouden moeten denken aan „hun wederopstanding uit de doden” (blz. 75) wil er bij mij niet in. Daarover zou ik nog wel eens verder willen praten.

Wat het tweede punt betreft, dat ik noemde, namelijk de wederopstanding des vleses, daarover zal wel geen geschil zijn. Dat het Nieuwe Testament meer zegt over de wederopstanding dan over de „tussentoestand” is wel zeker. We zullen leven op een nieuwe aarde onder een nieuwe hemel en daar zal gerechtigheid wonen en daar zal God zijn alles en in allen. Maar in ons spreken daarover zullen we ook maar sober moeten zijn. Een bekend professor heeft indertijd eens de beroemde woorden gesproken — toen men bezig was te redeneren over het leven op de nieuwe aarde —: „Afwachten, mijne Heren”.

Dat lijkt mij een wijs woord. Ik vraag mij af of de schrijver van dit boek niet meer zegt dan met zekerheid te zeggen is, in déze woorden: „Zo zal het straks in 's Heren toekomst en op de nieuwe aarde zijn: Daar is Abraham, David, Jesaja, Johannes de Doper! Zie: Petrus en Johannes en Paulus! Dat is Polycarpus, Augustinus, Guido de Brès! Dat is die broeder en zuster, wier boeken me zoveel onderwijzing en vertroosting gaven; wier namen ik in de kerkgeschiedenis gelezen heb; met wie ik eenmaal aan dezelfde Avondmaalstafel aanzat”. blz. 86.

Dat is wel een zeer concrete voorstelling van het nieuwe leven op de nieuwe aarde. Maar waar staat zo iets in de Schrift? En als het daar niet zo staat mogen wij dat dan wel zo zeggen? We kunnen dunkt mij niet te sober zijn in ons spreken over het nieuwe leven op de nieuwe aarde. We zullen het er zeer goed hebben. En het voornaamste is: We zullen altijd bij de HERE zijn.

Wat het derde punt betreft, de zogenaamde tussentoestand, daar liggen voor mij grote moeilijkheden. Ik kan mij niet ontworstelen aan de gedachte, dat ds Telder aan sommige teksten een verklaring geeft, die niet „eenvoudig” is. Hij heeft hier en daar wel wat moeten wringen dunkt mij om die teksten in overeenstemming te brengen met zijn kijk op de „tussentoestand”. Die kijkt meent hij gekregen te hebben uit vele duidelijke plaatsen van de Schrift. Aan zijn begeerte om naar de Schriften te spreken zal wel niemand twijfelen. Ik allerminst. Maar met de beste bedoeling kan iemand zich vergissen. Ik heb getracht eerlijk naar de schrijver te luisteren. Maar overtuigd heeft hij mij niet.

We kennen allen het bekende kruiswoord: „Heden zult gij met Mij in het paradijs zijn”. Gesproken tot de moordenaar. Luk. 23 : 43. Daarvan zegt de schrijver: „Deze misdadiger had Hem gevraagd: „Jezus, gedenk mijner, wanneer Gij in uw Koninkrijk komt”. Daarop werd hem toegezegd: In uw dood moogt ge met Mij zijn dáár, waar ik voor allen, die in Mij geloven als Levensvorst mijn koningsmacht ga openbaren. Ook dat „dodenrijk” is Mijn rijksgedebied geworden, het paradijs, omdat Ik, de levensboom, daar ben”. (blz. 76). Men zal vragen hoe iemand aan deze verklaring komt. Ds Telder redeneert zó: Paradijs was in het Griekse O.T. de vertaling van de hof van Eden, waar God de mens plaatste. Daar heerste God als Koning over al het geschapene. Na de zondeval is de mens uit de hof van Eden verdreven. Maar in Christus wordt het koningschap Gods op aarde weer gevestigd. „Waar Christus regeert en door zijn Geest en Woord heerschappij heeft, daar komt het paradijs, het rijksgedebied Gods, het goddelijk kroondomein tot openbaring”. (blz. 76). Als ik het goed begrepen heb wil dit kruiswoord dus zeggen: „Heden zult gij met Mij in het dodenrijk zijn, waar Ik mijn koningsmacht zal openbaren”.

Deze verklaring komt mij vreemd voor. Ik vraag mij af wat de moordenaar daarvan heeft kunnen verstaan. Hem kan het woord Paradijs bekend geweest zijn. Het werd in zijn dagen gebruikt voor het verblijf der ontslapen rechtvaardigen en voor de eeuwige heerlijkheid na de wederopstanding der doden. Hij moet in dit woord in elk geval iets troostvol, iets heerlijks gehoord hebben. Hij moet er iets in gehoord hebben van: „Die in Mij gelooft zal leven al ware hij ook gestorven”. Hij zou het in elk geval goed hebben, hij zou in het Paradijs zijn. Bij de opvatting van ds Telder zouden we verwachten, dat de Here Jezus gezegd had: „Heden zal Ik met u in het dodenrijk zijn”.

Een andere tekst die aan de orde komt is Phil. 1 : 23 v: „Van beide zijden word ik gedrongen: ik verlang heen te gaan en met Christus te zijn, want dit is verreweg het beste; maar nog in het vlees te blijven is nodiger om uwentwil”. De schrijver kan de traditionele opvatting niet aanvaarden. Paulus was al „met Christus” tijdens zijn leven. Daar kon hij dus niet naar verlangen. Hij zegt dan dit: „Paulus overweegt in Filipp. 1 wat voor de naam en de zaak en de kerk van Christus het meest verkieselijk, het meest winstgevende is. Voor hem zelf betekent het heengaan een „opbreken” uit een hinderlijke evangenschap en uit zijn (zondig) vlees. En dan oordeelt hij: het „met Christus zijn”, radicaal tot in het offer van zijn dood toe, is, vergeleken met een blijven in het vlees ten nutte van de gemeente, voor de naam en de

zaak van Christus en ook voor Paulus zelf (immers dan is hij verlost van het lichaam des doods) verreweg het beste. Juist omdat het leven voor Paulus Christus betekent, daarom zal het sterven omwille van het Evangelie winst betekenen, te weten voor Christus, voor zijn naam en zaak en kerk. In deze gedachtengang heeft Paulus het niet over de toestand van de gelovigen na het sterven, en hij spreekt maar heel zijdelings over de betekenis van de dood voor hemzelf”. Ds Telder is hier wel erg zeker van zijn zaak, want hij schrijft (blz. 94): „Wie vs 23 leest in de traditionele zin, aldus: „ik verlang ontbonden te worden en dan terstond bij Christus in de hemel te komen”, toont Paulus' betoog niet begrepen te hebben; doet de zin van de tekst geweld aan, en laat, zonder zich daarvan bewust te zijn, uitkomen, hoe sterk de zuigkracht van een bepaalde theorie (beschouwing) kan zijn”. Ik tekende op de rand van mijn exemplaar aan: „Ook de hier gegeven verklaring is gevolg van een beschouwing”. Wat dat betreft moeten we elkaar maar niets verwijten, doch naar elkaar luisteren.

Na herhaalde overweging lees ik deze tekst nog zó: Ik word van twee kanten gedrongen. Aan de ene kant heb ik begeerte om heen te gaan en dan met of bij Christus te zijn, want dat is zeer verre het beste. Maar aan de andere kant is blijven in het vlees, in dit leven, nodiger voor u.

Als men zegt: Maar er staat niet **bij** Christus zijn, maar **met** Christus zijn en dat was Paulus al in dit leven; dan is mijn antwoord, dat het woordje dat door „met” vertaald is ook heel gewoon „bij” betekent. Zie bijv. Luk. 24 : 44. De St. Vert. heeft „met u”, de N. Vert. schrijft „bij u”. Met dezelfde betekenis. Elk woordenboek kan trouwens hierover inlichten. Bij mijn weten spreekt Paulus nergens van met of bij Christus zijn in dit leven. Zijn oude mens is wel met Christus gekruisigd en hij is wel met Christus begraven door de doop in de dood. Maar met-Christus-zijn komt bij mijn weten niet voor. Dat Paulus „in de hemel” bij Christus zal zijn zegt hij niet en dat zeg ik dus ook niet. Maar dat hij na zijn afreizen met of bij Christus zijn zal staat er dunkt mij wel. En dat dit winst voor hem is zegt hij ook in vs 21. Men mag rustig vertalen: Mij is het leven Christus en (mij) is het sterven winst. Ook al wordt in het oorspronkelijke dat woordje „mij” niet uitdrukkelijk herhaald. Ik kan mij moeilijk voorstellen, dat Paulus zou zeggen: Het sterven is winst, als dat alleen maar eengaan-naar-de-doden was. Hier zijn vele vragen te stellen, die niet te beantwoorden zijn. Maar voorzover ik zien kan is hier sprake van winst bij het sterven en van een zijn-bij-Christus na de dood. Verder zou ik hier niets durven zeggen. Met deze tekst zijn hemelversjes als „in de hemel is het schoon” enz. niet gerechtvaardigd. Dat ben ik wel met ds Telder eens.

Er zouden veel meer teksten te bespreken zijn. Met sommige verklaringen ben ik het hartroerend eens, met andere niet. Maar ik zou zeggen: Neemt en lees zelf. De strijd van de auteur tegen een verkeerd hemelverlangen en tegen verkeerde hemelvoorstellingen, die niet op de Schrift gegrond zijn, kunnen we waarderen. Maar daarom hoeven we het niet met alles eens te zijn, wat hier geboden wordt. We kunnen zelfs hier en daar grote bezwaren hebben. De schrijver wil zelf niets liever dan een broederlijke discussie over de aan de orde gestelde zaken. Laat de discussie dan broederlijk blijven. Laten we een voorbeeld nemen aan de Bereërs, van wie we lezen in Hand. 17: „zij namen het woord met alle bereidwilligheid aan en gingen dagelijks de Schriften na, of deze dingen zo waren”.

Tenslotte kom ik terug op de vraag van de Belijdenis en een eventueel gravamen. Laat ik mogen beginnen met te zeggen, dat ik het van harte eens was en ben met de Kritische Krabbel: Kyrie eleison, die werd opgenomen in ons blad van 23 sept. Als een schrijver dwaalt moeten we hem terecht brengen in de geest van liefde, geduld en zachtmoedigheid, zo schreef Frater. En hij voegde daaraan deze woorden toe: „Als de broeders en zusters van en in de vrijgemaakte gereformeerde kerken dit onderling vertrouwen, deze liefde, dit geduld en die zachtmoedigheid niet meer kunnen opbrengen, dan is de vrijgemaakte

gereformeerde kerk geen kerk van Christus meer".

Verder zou ik willen opmerken, dat iemand bezwaar tegen een uitdrukking in de Belijdenis kan hebben, zonder van mening te zijn daartegen nu een officieel bezwaarschrift te moeten indienen. De Belijdenis is mensenwerk en daarom, als alle mensenwerk, onvolmaakt. Alleen wie de Belijdenis niet kent kan beweren geen enkel bezwaar te hebben. Ik herinner mij in 1936 eens een vergadering te hebben bijgewoond, waar een dozijn goed-gereformeerde mensen — meest predikanten — bij elkaar waren om te overleggen of er ook pogingen moesten worden gedaan om revisie van verschillende uitdrukkingen in de Belijdenis tot stand te brengen. Men is onverrichterzake weer heengegaan, maar ik vermeld dit alleen om aan te tonen, dat tegen verschillende uitdrukkingen wel bezwaren leefden. We moeten elkander een zekere ruimte gunnen en het aan ieders geweten overlaten of hij een bezwaarschrift zal indienen of niet. Meent een ander dat dit nodig is in een concreet geval, laat hij trachten de betrokkene te overtuigen van de noodzakelijkheid. Men kan van mening zijn, dat het niet verstandig is wat ds Telder gedaan heeft. Men kan zelfs overtuigd zijn, dat het niet geoorloofd is. Maar men moet geen ach en wee roepen in het publiek zoals wel gebeurd is. Bovendien maakt het onderscheid over welke uitdrukking van de Belijdenis bezwaar is. Ik lees bij Calvijn in de Institutie IV, H. I, 12 iets over het stuk van de tussentoeestand. Hij wijst er daar op, dat hoofdzaken van de leer ontwijfelbaar vast moeten staan: „Als daar zijn, dat er één God is, dat Christus God is en de Zoon Gods, dat onze zaligheid gelegen is in Gods barmhartigheid en dergelijke". En dan vervolgt hij: „Er zijn andere, waarover tussen de kerken geschil is, maar die toch de eenheid des geloofs niet verscheuren. Want welke kerken zouden om dit ene uit elkaar gaan, wanneer de ene, niet uit lust tot twisting, niet uit hardnekkigheid om staande te houden, meent, dat de zielen, wanneer ze uit de lichamen verhuizen, naar de hemel opvaren, en de andere niets zekers durft zeggen aangaande de plaats maar toch voor zeker houdt, dat de zielen de Here leven?" We moeten maar niet calvinistisch zijn dan Calvijn.

Tenslotte nog dit: Er zijn als ik me niet vergis jarenlang bezwaren geweest tegen enkele woorden van Art. 36 der Ned. Gel. Bel., eer het tot een officieel gravamen kwam. Zolang we een beetje vertrouwen in elkander hebben verdragen we veel van elkander. Ook dat iemand bezwaar heeft tegen een uitdrukking van de Belijdenis. Ze blijft altijd appellabel aan de Schrift.

H. J. Jager.

INGEZONDEN

Aan allen die belangstelling hebben voor de WIJSBEGEERTE DER WETSIDEE

Twee jaar geleden namen jongere leden van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte het initiatief om bij het 25 jarig bestaan van deze Vereniging in december 1960, een feestbundel aan te bieden aan de hoogleraren Vollenhoven en Dooyeweerd en aan de hoogleraren van de Stichting Calvinistische Leerstoelen, de hoogleraren Zuidema, Mekkes, Popma en Van Riessen.

Thans wordt een intekening opengesteld voor het felicitatieregister dat in deze feestbundel zal worden opgenomen. Deze intekening staat open voor ieder, lid of geen lid, jong of oud. De sluitingsdatum is 1 november 1960.

De inhoud omvat:

1. een redactioneel aanbiedingsartikel,
2. drie gastartikelen van dr G. E. Langemeijer, advocaat-generaal bij de Hoge Raad en hoogleraar te Leiden, dr J. J. Louet Feisser van de Universiteit te Utrecht en dr M. Fr. J. Marlet S.J. hoogleraar aan het Berchmanianum te Nijmegen,
3. essays over de hoogleraren Vollenhoven, Dooyeweerd, Zuidema, Mekkes, Popma en Van Riessen: met foto en volledige bibliografie,
4. een tiental wetenschappelijke bijdragen van jongeren,
5. een felicitatielijst.

Totaal ongeveer 280 bladzijden.

Verzorgd door J. H. Kok N.V. te Kampen.

De redactie bestaat uit drs W. K. van Dijk, voorzitter, dr J. Stellingwerff, secretaris en de leden drs Th. de Boer, dr J. D. Dengerink, drs C. Groen, A. Leeuwis, J. W. Mojet, drs G. Puchinger en ds B. J. F. Schoep.

Men tekent in door f 30.— te storten op giro 549777 van J. Stellingwerff te Eindhoven vóór 1 november met opgave van naam en adres. Men ontvangt dan een gebonden exemplaar franco thuis, terwijl naam en woonplaats in het felicitatieregister worden opgenomen. Zij die reeds hun steun hebben toegezegd, worden dringend verzocht eveneens hun f 30.— te storten op genoemd gironummer.

Het is de bedoeling dat de uitreiking van deze bundel zal geschieden in de feestvergadering op 2 januari 1961 te Amsterdam.

J. Stellingwerff,
secretaris der redactie.

WOORD VAN DANK VOOR DE GFDENKSTEEN OP HET GRAF VAN A. JANSE

Aan allen, die door hun gaven er toe meewerkten, dat dezer dagen een gedenksteen op het graf van mijn geliefde Man en onze Vader, Antheunis Janse, kon geplaatst worden, willen wij bij dezen hartelijk dank zeggen.

Het heeft ons goed gedaan, dat zovelen zijn nagedachtenis ook op deze wijze hebben willen eren.

Op de aan het hoofdeinde van het graf staande steen, zijn de volgende woorden ingegrift:

Antheunis Janse
Oostkapelle - 1 juli 1890
Breda - 18 maart 1960

Uw werk, o HEERE! behoud dat in het leven.

Hab. 3 : 2

De tekst geeft weer, wat hem in de jaren van zijn leven als een gedurig gebed en verlangen is geweest.

Uit aller naam:

F. P. Janse-Fregeres.

Breda, 14 oktober 1960.

PERSSCHOUW

EEN WOORD VAN A. JANSE

Samenvattend kunnen we Janse's gedachten zo omschrijven:

1. De mens die sterft geeft de geest. Deze gaat naar God die hem aan die mens gaf. Ook wordt hij „ontkleed", d.i. het lichaam wordt hem afgenomen. Hij keert weer tot het stof, waaruit hij ook genomen is. Hij daalt weer in het graf.
2. De mens die sterft gaat naar het dodenrijk. Het dodenrijk wordt in de Schrift aangeduid als een ruimtelijk bepaalde plaats ergens in de kosmos. In het dodenrijk is dus ook een bepaalde ruimteaanschuwing. Die is evenwel niet met onze ruimteaanschuwing in kosmisch ruimteverband te brengen.
3. De mensen, die in de Here sterven komen in Abrahams schoot, de plaats der rust. Zij zijn daar in hope op de zalige opstanding, bij de Here. Zij zien daar de Here Jezus, die daar met zijn verheerlijkt lichaam is.
4. De doden in het dodenrijk hebben een onsterfelijke bestaanswijze. Zij hebben hun eigen gedaante. Zij spreken, horen, denken, voelen. De wereld van de doden is voor ons hier en nu niet grijpbaar, niet tastbaar, niet zichtbaar.
5. De gemeenschap met Christus, waarin de gelovigen hier met Christus leefden, speciaal die welke door het geloof ook in hun gedachten- en gemoedsleven met Christus wordt geoefend, wordt ook in de rust voortgezet.

Twee resoluties

Op de pas gehouden Europese Evangelische Conferentie van de I.C.C.C. werden een paar resoluties aangenomen. Namelijk vooreerst een over het Gezag van de Heilige Schrift en daarna een over het Koninkrijk der Hemelen en zijn komst.

De resolutie over het gezag van de Heilige Schrift luidt aldus:

Door alle eeuwen heen heeft de Kerk de Bijbel geloofd en gehoorzaamd als het gezaghebbend Woord van God, op grond van Zijn eigen getuigenis in Oud- en Nieuw Testament. Sedert evenwel de vrijzinnige theologie met haar bijbelcritiek de Christelijke Kerk en haar prediking binnendrong, is in grote delen van het Christendom het gezag van de Schriften ondermijnd. De opkomst van de zogenaamde Neo-Orthodoxie heeft daarin geen verandering ten goede gebracht. Ofschoon het bepaalde trekken van de vrijzinnige theologie heeft verworpen, heeft het het beginsel van de Schriftcritiek gehandhaafd.

In vele gevallen blijft deze afval voor het Christelijk publiek verborgen. Slechts zelden wordt zij duidelijk uitgesproken en dikwijls gebruikt men de term „het Woord van God", maar niet in dezelfde zin als de Bijbel dat doet. Daar-

KRITISCHE KRABBEL

Onbekwaam tot enig goed

Het gebeurt niet elke dag dat een gereformeerd man een van nederlands grootste toneelspelers ontmoet. Toch is dit, enige weken geleden, mij overkomen. Laat ik — dit ter geruststelling — eraan toevoegen dat het ambtshalve geschiedde. De grote acteur was juist teruggekomen van een jeugdfestival en op een wat misprijzende wijze sprak hij over de goedbedoelde pogingen om de moderne jeugd met de zgn. goede cultuur in aanraking te brengen. Maar het slotwoord was volgens hem wel het meest belabberde geweest. Het hele organisatie-comité was trots als een aap met zeven staarten geweest, daarvoor de hand te hebben gelegd op een vermaard vrijzinnig predikant, bekend van radio en televisie. Het was allemaal gezemel volgens de acteur, gezemel over de mens die als cultuurtaak zou hebben om iets van het edele, iets van het verhevene, iets van het heilige en iets van het goddelijke in zich aan te kweken. „Ondanks Menno ter Braak's „Afscheid van domineesland", waarin vooral de vrijzinnige predikheren er van langs krijgen gaan ze maar door met preken en zemelen", aldus mijn zegsman. En hij voegde er aan toe: „Neen, geef mij dan maar zo'n oude radicalist, die slingert met banvloeken en die dreigt met het eeuwige hellevuur. Zo'n Zandt-achtige man zou zeggen dat ik het vertik om iets van het edele, iets van het verhevene, iets van het heilige en iets van het goddelijke in mij aan te kweken. En ik zou hem naar waarheid antwoorden dat hij gelijk heeft, want inderdaad: ik vertik het, ik ben een ellendeling, in zonden ontvangen en geboren".

U begrijpt wel, lezer, dat wij toen nog even doorgepraat hebben. Deze ontdekkende prediking van een groot en waarachtig man had mij het nodige te zeggen.

Zij openbaart m.i. ook dat de intellectuelen en de kunstenaars genoeg blijken te krijgen van alle halfzacht gedoe en als ik mij niet vergis zijn zij een juiste barometer om het klimaat, dat onder de jongeren aan het worden is, af te lezen.

Tot slot zijn slotwoord: „Alle halfzachtheid van de christendommelijkheid zal worden weggevaagd, de toekomst is aan de kleine radicale kerkgenootschappen, die wáár maken wat zij voorstaan".

Mochten wij nu maar de waarachtige religie van de Liefde waar maken in handel en wandel.

Frater

om moet deze ondermijning van het gezag der Heilige Schrift in het licht gesteld worden. De verwerping van het gezag van de Bijbel baant de weg voor de verwerping van zijn inhoud, voorzover die voor het menselijk denken onaanvaardbaar schijnt.

De Bijbel zelf leert duidelijk zijn gezag. Dit gezag is onafscheidelijk verbonden aan zijn inspiratie door de Heilige Geest. Daarom geldt van het Bijbelwoord: „alzo spreekt de Here". Zodra het onmogelijk en ook onnodig geacht wordt de Goddelijke ingeving en het gezag van de Bijbel te aanvaarden, is er geen enkele garantie dat zijn inhoud op de rechte wijze zal worden geloofd. Er zijn in deze tijd dan ook tal van leidende theologen die de historische echtheid van de grote bijbelse waarheden waarop onze zaligheid rust, evenals van de andere in de Bijbel verhaalde wonderen disputabel stellen, terwijl sommigen die zelfs loochenen.

Als het Goddelijk gezag van de Schrift en van zijn fundamentele waarheden wordt geloofend of betwijfeld, of ook maar verzwegen, verliest de prediking haar gezag en haar kracht tot zaligheid; de oproep tot bekering blijft zonder gevolg; de beloften des Evangelies zijn niet betrouwbaar, en van waarachtige heilszekerheid in het hart van de Christen kan geen sprake zijn.

Daarom, aangezien in vele kringen de Goddelijke waarheid van de Bijbel en het Evangelie als de kracht Gods tot zaligheid wordt verloochend, dienen de Bijbelgelovige kerken en Christenen het gezag van de Heilige Schrift duidelijk, beslist en vurig te belijden. Het Evangelie der zaligheid worde met profetisch gezag verkondigd, opwekkend tot bekering en geloof.

Over het Koninkrijk der Hemelen en zijn komst werd het volgende uitgesproken.

Volgens de Heilige Schrift is het Koninkrijk der Hemelen niet van deze wereld (Joh. 18 : 36). Het is een geestelijk koninkrijk, dat gekomen is en dat in zijn volkomenheid nog komen zal.

Het rijk der genade is het koningschap Gods door Jezus Christus en de Heilige Geest in de harten der wedergeborenen (Joh. 3 : 3). De „deur“ die toegang geeft tot dit koninkrijk is Christus, Die zegt : „Ik ben de deur“ (Joh. 10 : 9).

De zichtbare verschijning van het koninkrijk Gods op aarde is de gemeenschap der heiligen, het lichaam van Christus, waarvan Hij het Hoofd is. In dit koninkrijk regeert Hij over het hart en leven der Zijnen door Zijn Woord en Zijn Heilige Geest.

Tal van theologen en kerkelijke leidslieden en ook kerkleden loochenen tegenwoordig de Godheid van Christus en beroven daarmee het koninkrijk der Hemelen van zijn eigenlijke Heer en Koning. Er zijn er die leren dat dit koninkrijk een louter menselijke sociale orde is, een coöperatieve welvaartsstaat met een religieus accent, gebouwd door de kerkelijke en sociale prestaties van de mens. De Schrift leert evenwel dat het is „rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest“ (Rom. 14 : 17). Zij die dit „sociaal evangelie“ propageren, prediken een algemeen Vaderschap Gods en een broederschap van alle mensen, alleen op grond van het feit dat alle mensen schepselen Gods zijn.

De valse voorstellingen van het koninkrijk Gods op aarde gaan in de regel gepaard met een afwijzing van de Christelijke hoop met betrekking tot zijn toekomstige verwezenlijking. In plaats van de bijbelse leer te aanvaarden omtrent Christus' wederkomst om Zijn heerlijk koninkrijk op te richten in de nieuwe hemel en op de nieuwe aarde waarop gerechtigheid woont (2 Petr. 3 : 13), richt dit moderne evangelie de ogen der mensen op een goed en welvarend leven op aarde.

Slechts wanneer het volle getuigenis der Schrift wordt aanvaard en gevolgd, zal het koninkrijk der hemelen zijn kracht openbaren in het midden van deze wereld en zo alleen zullen mensen worden voorbereid voor de ingang in het rijk der heerlijkheid die God geven zal aan de ware onderdanen van het rijk van Zijn genade. Daarom houden wij niet op te bidden : „Uw Koninkrijk kome !“ „Ja, kom, Here Jezus !“

Men kan verschil van opinie hebben over de waarde van de geciteerde en andere soortgelijke resoluties als zodanig. Maar wat deze resoluties zeggen, dat is voortreffelijk. En het is een zegen dat duizenden deze onder ogen krijgen en daardoor gestimuleerd worden om vast te houden aan de waarheid Gods die eenmaal de vaders is overgeleverd.

C. V.

VAN HIER EN GINDS

De I.C.C.C. conferentie

In de Wekker werd over de pas gehouden conferentie van de Internationale Raad van Christelijke Kerken (de I.C.C.C.) het volgende geschreven :

Van 16—23 augustus is in het comfortabele conferentie-oord „Woudschoten“ te Zeist een regionale conferentie van de Internationale Raad van Christelijke Kerken (ICCC) gehouden, die door ruim 150 personen uit acht Europese landen is bezocht. Ook uit Zuid-Afrika en de Verenigde Staten waren er deelnemers. Vanzelfsprekend was voor dit congres op eigen bodem de belangstelling van de kant van de Nederlanders het grootst, maar vooral ook uit Duitsland, Engeland en Frankrijk waren verscheidene bijbelgetrouwe christenen, door hun kerken afgevaardigd of uit eigener beweging naar deze Europese conferentie gekomen.

Deze verscheidenheid stond echter de gemeenschap onderling in geen enkel opzicht in de weg. Niet alleen, omdat ieder via een uitstekende vertaalinstallatie de referenten in de eigen of een andere bekende taal kon verstaan, was een babylonische spraakverwarring uitgesloten.

Maar bijzonder hierin werd een opmerkelijke eenheid beleefd, dat er op deze conferentie een sfeer was, die eigen is aan een samenkomen van mensen, die dezelfde en enig-absolute basis van Gods Woord hebben. Men „verstond“ elkaar.

Dat wil weer niet zeggen, dat hier mensen samenkwamen, die over alle dingen precies evengelijk dachten. Dat is wel duidelijk, als U weet, dat er verscheidene personen waren uit allerlei gereformeerde kerken in binnen- en buitenland, maar ook baptisten en vrij-evangelischen b.v. Er zijn verschillen tussen deze kerken en kerkelijke groeperingen, die zich verbonden hebben tot deze Europese Alliantie van christelijke kerken in de ICCC. Maar door verschillende sprekers is met klem gewezen op het doel van de ICCC, dat niet is de samenwerkende kerken tot één machtige superkerk te organiseren, maar de over het algemeen kleine bijbelgetrouwe kerken in heel de wereld te steunen in haar minderheidsgetuigenis aangaande b.v. de goddelijke inspiratie en onfeilbaarheid van Gods Woord.

Het is daarom bijzonder verkwikkend en beoedigend een dergelijke samenkomst van schriftgelovige christenen te bezoeken. Het bevaart voor kerkelijke hoogmoed en het verzekert

de wetenschap, dat er nog 7000 zijn, die de knie voor de baal van modernisme en neo-orthodoxie niet gebogen hebben.

Wie aanvankelijk wat sceptisch mocht staan tegenover het werk van de ICCC, wordt door een bezoek aan zo'n conferentie gewonnen voor de noodzakelijkheid van een dergelijke samenwerking van kerken. We hoorden van de ontstellende invloed van de theologie van Barth en Bultmann in Duitsland, van de vrijzinnige theologie in de Scandinavische kerken, van de strijd van de kerk in Hongarije, waar schriftgelovigen alleen nog maar in schuilkerken samen kunnen komen, terwijl de kerkelijke leiding heult met het communisme.

De kerken, die nog trouw aan Gods Woord vasthouden, worden door de kerken, die zijn verениgd in de grote wereldraad van kerken (de WCC), veelal als „fundamentalisten“ — mensen, die nog onverminderd aan het fundament van Gods Woord vasthouden — uitgescheiden. Het is daarom maar geen negativisme, als de ICCC zich verzet tegen de grote wereldraad, waarbij iedere kerk zich kan aansluiten, die instemt met de grootste-gemene-deler-belijdenis „Jezus Christus onze God en Heiland“ en die daaraan eigen uitleg geven kan.

Er wordt nogal eens beweerd, dat de ICCC alleen maar anti-Wereldraad is en zich verliest in een zich afzetten tegen de grote Oecumenische Beweging. Uit de referaten bleek wel duidelijk de positieve instelling tegenover allen, die de basis van Gods Woord verlaten. In een tiental lezingen werd het Koninkrijk der hemelen belicht, naar de Schrift, in verband met zijn Koning, onze roeping, de zending, de evolutieleer, de jeugd, ons gebed, de kerk, enz.

KERKNIEUWS

Bedankt voor Urk : J. G. Meijer te Pernis ; voor Bunschoten-Spakenburg : J. Kok te Enschede-Zuid.

Beroepen te Voorburg : C. Trimp te Middelburg.

Bevestiging en Intrede : Ds W. H. de Boer zal D.V. op 6 nov. a.s. als predikant te Vlaardingen bevestigd worden en intree doen. Als bevestigiger treedt op Ds O. W. Bouwsma van Kampen.

Rapport van Deputaten-Psalmbelijming. De door de generale synode van Bunschoten-Spakenburg benoemde deputaten voor de psalmbelijming hebben een rapport gereedgemaakt en ingevolge verzoek van genoemde synode dit rapport aan de kerken voorgelegd. In dit rapport wordt allereerst gewag gemaakt van het verlies dat deputaten leden door het overlijden van de aangewezen voorzitter, ds J. Smelik van Groningen.

Uitvoerig rapporteren de deputaten over het door hen verrichte werk, waarna zij komen met meerderheids- en minderheidskonklusies en voorstellen.

De meerderheid van deputaten, t.w. de heren P. A. Hekstra, drs B. Jongeling, drs J. P. Lettinga, D. W. L. Milo en ds J. J. de Vries, stellen de e.k. synode voor te besluiten :

- a. de deputaten te dechargeren van hun opdracht.
- b. niet over te gaan tot de aanvaarding van de berijming-1949.
- c. een groter aantal deputaten te benoemen, waaronder zulken, die zich bezig houden met het berijmen van psalmen, met de opdracht :
  1. uit de beschikbare en eventueel nog beschikbaar komende berijmingen die psalmen of psalmgedeelten te selekteren, welke dienstig kunnen zijn aan het tot stand komen van een psalmbelijming, die de onberijmde tekst der Heilige Schrift zo getrouw mogelijk weergeeft en goed zingbaar is in de eredienst ;
  2. overleg te plegen zowel met de „Stichting Geestelijke Liederen“ uit de schat van de kerk der eeuwen“ te 's-Gravenhage en de auteur van de berijming-1949 als met de auteurs van andere proeven en berijmingen, ten einde te onderzoeken :
    - aa. of en in hoeverre deze aan het tot stand komen van zulk een selectie hun medewerking zouden willen verlenen ;
    - bb. welke wijzigingen c.q. omwerkingen noodzakelijk zijn, om tot een goed resultaat te komen.

3. aan de e.v. Generale Synode van hun arbeid, rapport uit te brengen en vóór dien eventueel voorstellen of proeven de kerken aan te bieden.

De minderheid van deputaten, t.w. de heren drs E. Teunis en ds J. J. Verleur, stellen de e.k. generale synode voor :

1. uit te spreken, dat het psalter-1949 de bruikbaarste weergave biedt van de onberijmde psalmen van de Heilige Schrift ten gebruike in de eredienst ;
2. te besluiten :
  - a. deputaten te dechargeren van hun opdracht ;
  - b. nieuwe deputaten te benoemen met de opdracht :
    - aa. overleg te plegen met de „Stichting Geestelijke Liederen“ uit de schat van de kerk der eeuwen“ te 's-Gravenhage en de auteur van het

psalter-1949, welke wijzigingen c.q. omwerkingen noodzakelijk zijn om tot een goed eindresultaat te komen ;

bb. aan de e.v. Generale Synode van hun arbeid rapport uit te brengen en vóórdien het resultaat van dit overleg aan de kerken voor te leggen.

Voorzitter van de deputaten is thans ds J. J. de Vries en rapporteur ds J. J. Verleur.

Adressen. Scriba Geref. Kerk van Hoogvliet : J. Seldenthuis, P. Stastokweg 28, Hoogvliet ; Diakonie Rotterdam-Delfshaven : P. C. van Halem, Mathenesserweg 1., Tel. 52549, Rotterdam.

Oud-Loosdrecht. Het zal D.V. zondag 23 oktober a.s. 125 jaar geleden zijn, dat de Gereformeerde kerk te Oud-Loosdrecht door de Afscheiding in 1835 weer tot Reformatie kwam.

's Morgens om half 10 wordt dit heugelijke feit die zondag in de dienst des Woords en der gebeden dankbaar herdacht, de pastor loci, ds H. v. Ommen gaat hierin voor.

Donderdagavond 27 oktober om half acht hoopt de kerkeraad met de gemeente, genodigen en belangstellenden een vergadering te beleggen die een enigszins feestelijk karakter draagt, in het kerkgebouw aan de Oud-Loosdrechtsedijk 124.

Prof. C. Veenhof uit Kampen zal dan een gedachtenisrede uitspreken, getiteld : „Afscheiding en Kerkopbouw“.

De zangvereniging ASAF uit Hilversum verleent muzikale medewerking. Ook is een herdenkingsschrift „Gods roemrijke daden“ in voorbereiding met bijdragen o.a. van verschillende predikanten, die de kerk van Oud-Loosdrecht de afgelopen tijd hebben gediend.

PERSBERICHT

Rapport van deputaten-psalmbelijming.

Het rapport van deputaten, door de Generale Synode van Bunschoten-Spakenburg benoemd voor de zaak der psalmbelijming is aan alle kerken in Nederland verzonden aan de adressen, zoals deze in het jaarboek der Gereformeerde kerken van het jaar 1960 zijn vermeld. Elke kerk van 250 zielen of daaronder ontving één exemplaar. Kerken met meer dan 250 zielen ontvingen één exemplaar per 200 zielen, met een maximum van 25 exemplaren per kerk. Kerken, die onverhoopt het rapport niet zouden hebben ontvangen, kunnen zich eerst wenden tot het adres, zoals in het jaarboek 1960 vermeld. Mocht daár niets ontvangen zijn, dan kan men zich wenden tot de rapporteur, opdat alsnog een exemplaar kan worden toegezonden.

Exemplaren van het rapport zijn eveneens gezonden aan de adresvoerende kerken van klassen en partikuliere synodi. Verder aan de landelijke Gereformeerde pers, aan de provinciale kerkboden, aan de hoogleraren en aan de auteurs der berijmingen of gedeelten van berijmingen, zowel binnen als buiten onze kring.

Ondanks nauwkeurige correctie zijn in het rapport enkele drukfouten blijven staan. Daar er — met het oog op de uiterste termijn van verschijning — geen gelegenheid meer was, een „erratum“ op te nemen, worden de storende fouten hier vermeld, met het verzoek een en ander in het rapport aldus te willen wijzigen :

- pag. 5, regel 7 v.b. : de naam van de daar genoemde br moet met hoofdletter worden geschreven.
- pag. 10, regel 30 v.b., lees : Wiersma in plaats van Woersma.
- pag. 26, Boven de eerste regel is het opschrift weggevallen : 25. Psalm 82.
- pag. 39, regel 3 v.o., lees : auteur in plaats van auteut.
- pag. 39, regel 11 v.o., lees : 1. uit te spreken, dat het psalter 1949, in vergelijking met de statenberijming, de bruikbaarste weergave biedt.... enz.

Moge de zaak der psalmbelijming in onze kerken brede belangstelling ontmoeten.

Namens deputaten v.n.
J. J. Verleur, rapporteur.
Lisse, Veldhorststraat 34.

Geref. Predikantenvereniging.

Willen de predikanten, die de contributie voor het jaar 1960/61 nog niet betaald hebben, dit zo spoedig mogelijk doen, door f 2.50 over te maken op postrekening 825915 van Ds F. Mul, Hoen-diep 133, Hoogkerk ? Dank u.

De Penningmeester, F. Mul.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukwerk